

ВІДГУК

про дисертаційну працю Фінів Вікторії Михайлівни

«Прагматика лексичного повтору в сучасній українській малій прозі»,

виконану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

(Івано-Франківськ, 2019. – 237 с.)

Актуальність рецензованої дисертації мотивована тим, що вивчення прагмакомунікативного потенціалу лексичних повторів у художньому дискурсі, зокрема в сучасній українській малій прозі, висвітлення значення лексичного повтору в його виявах оприявнює особливості національної мови в різноманітних аспектах та уможливорює простеження функційного навантаження тих чи тих висловлень, що в перспективі послугує для створення ємної бази даних та укладання словників новітнього зразка.

Рецензована дисертаційна праця присвячена аналізу семантичних, прагматичних і комунікативних особливостей лексичного повтору в сучасній українській малій прозі, які функціують у блоках міжперсонажної комунікативної взаємодії та в авторському мовленні.

Незаперечною видається наукова новизна дисертації, зумовлена потребою комплексного опису структурно-семантичних особливостей та аналізу комунікативно-прагматичного, функційного аспектів лексичних повторів у текстах сучасної української малої прози.

Зміст та структура роботи детерміновані логікою дослідження. Відповідно до мети й поставлених завдань розпрацьовано теоретичні та методологічні засади вивчення лексичного повтору в сучасній лінгвістиці (розділ I, с. 21-73), схарактеризовано структурно-семантичні особливості лексичних повторів у текстах сучасної української малої прози з урахуванням комунікативно-прагматичного виміру (розділ II, с. 74-141), схарактеризовано лексичний повтор як релевантний засіб експлікації прагматичного значення в сучасній малій прозі (розділ III, с. 142-202). База джерел ілюстративного матеріалу – 76 позицій. Методом суцільного вибирання з текстів сучасної

української малої прози авторка проаналізувала повтори лексем, які є засобом деталізації змісту і виявляють свою складну різнофункційну природу. Відповідно до вимог оформлення праць такого зразка окремо в списку використаних джерел подано наукові праці – 227 позицій.

В. М. Фінів випрацювала методику, релевантну для комплексного аналізу лексичного повтору в сучасній українській малій прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Впадає в око ретельність опрацювання науково-теоретичної лінгвістичної літератури з проблеми дослідження, що послугувало належним підґрунтям для подальшого наукового пошуку.

Зацікавлення викликає підхід до дослідження лексичного повтору в сучасній лінгвістиці. Авторка аналізує лексичний повтор в комунікативно-прагматичному вимірі тексту, де повтори витлумачують як лінгвостилістичні засоби вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту, установлюючи кореляцію повтору з такою глобальною текстовою категорією, як зв'язність.

У роботі розглянуто основні підходи до визначення й опису повтору, і на цій основі сформульовано теоретичні засади виокремлення й методологію дослідження лексичного повтору в сучасній українській малій прозі, визначено сутність повтору як кількакратного відтворення тотожних формально й семантично лексем у межах одного висловлення чи сегмента тексту, що його автор використовує з певною прагматичною настановою, його місце в типологічних парадигмах теорії комунікативної лінгвістики.

Запроваджена в дисертації методологія дослідження (п. 1.2, с. 35-39) ґрунтується на комплексному аналізі структурно-семантичних та прагматичних особливостей лексичного повтору, який передбачає інтеграцію загальнонаукових (індукція, синтез) та спеціальнонаукових методів і прийомів (описовий метод, структурний метод, прийоми трансформаційного, контекстного, компонентного, дистрибутивного аналізів, а також функційний метод).

Дисертантка констатує, що лексичний повтор демонструє потенційну здатність до різноаспектного опису в функційному плані. Оскільки в роботі зацентровано здебільшого на прагмакомунікативних характеристиках лексичного повтору, то авторка виправдано виокремлює та детально аналізує когезійно-когерентну функцію лексичного повтору як засіб реалізації категорії зв'язності в текстах малої прози (п. 1.3, с. 39-49), постулюючи, що лексична когезія є найбільше поширеною з-поміж інших засобів, які наводить на с. 41 (традиційно граматичні, логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні, стилістичні) і досягається здебільшого повтором лексичних одиниць у суміжних висловленнях, також зауважує, що, будучи когезійно-когерентним засобом, лексичний повтор інтегрує в єдине ціле окремі висловлення чи текстові фрагменти (*контактний тотожний та дистантний* лексичний повтори). Авторка зауважує також, що лексичні редуплікації є важливим засобом утілення темо-ремного зв'язку, оскільки з кожним наступним повтором лексем сприймач мовленнєвого повідомлення (реципієнт – у плані художнього тексту – й адресат – в аспекті персонажної комунікації) одержує нові знання, необхідні для інтерпретації авторської інтенції та розуміння прагмакомунікативних особливостей внутрітекстової інтерсуб'єктної взаємодії.

У роботі ґрунтовно описано функційне навантаження лексичного повтору, що, безперечно, заслуговує оцінювання. Детально аналізуючи цей аспект, В. М. Фінів, урахувавши природу лексичного повтору та сюжетно-композиційні особливості текстів малої прози, диференціює пропонований функційний комплекс двоаспектно: загальностилістичні функції (реалізуються в усіх обраних для аналізу текстах, оскільки є характерними для художнього мовлення загалом, наприклад: аксіологічна, естетична, змістотвірна, ідіостилістична, інтертекстуальна, когезійно-когерентна, образо- й текстотвірна, смислоутворювальна, формування підтексту); комунікативно-прагматичні функції (здебільшого виявляються у фрагментах міжперсонажної комунікації: актуалізаційна, антиципаційна, інтенційно-

виражальна, інтерактивно-динамічна, інтерактивно-зближувальна, інформаційно-уточнювальна, комунікативно-корекційна, конфліктогенно-потенційна, творення емоційно-образного тла ситуації).

Заслуговує на увагу дослідження комунікативно-прагматичного виміру структурно-семантичних особливостей лексичних повторів у текстах сучасної української малої прози, зокрема диференціація різновидів лексичних повторів (п. 2.1, с. 74-99), оскільки це питання, як відомо, належить до дискусійних, бо потребує багатьох критеріїв (семантичного, структурного, стилістичного тощо) для укладання типології. Проте зауважимо, що спроба здійснити таку типологію виглядає дещо спорадичною, оскільки дисертантка не дає вичерпної інформації про всі типи повторів, задекларовані в параграфі, а сама назва підрозділу дуже звужує можливості здійснювати аналіз у розділі, оскільки дещо виходить за межі цієї проблеми. Матеріал проведеного дослідження у координатах прагматики повторюваних внутрішньоформних лексичних одиниць дав дисертантці змогу висновкувати, що повторювані внутрішньоформні номінації, ужиті в мовленні персонажів та в авторському мовленні художніх текстів малої прози, є експлікаторами адресантно-адресатних комунікативних інтенцій, додатковими експонентами персонажних характеристик, засобами внутрішньої зв'язності тексту, а внутрішня форма таких лексичних одиниць сприяє розширенню змістових меж тексту, появі нових асоціативно-образних відтінків, актуалізації нових прагматичних смислів (п.2.2., с. 113). У роботі важливим є дослідження процесу мовленнєвої комунікації, зокрема тих її аспектів, що відбивають різні особливості адресантно-адресатної взаємодії, зокрема, одним із них є процес вираження ставлення учасників комунікації одне до одного, що есплікується мовленнєвим актом оцінки і як репрезентант кваліфікації об'єкта в інтерактивному процесі оцінка значною мірою відображає мету учасників спілкування та загальний зміст повідомлення. Авторка констатує, що дистантний чи контактний лексичний повтор, наявний у мовленні персонажів малої прози, може спрямовуватися на

вираження позитивної чи негативної оцінки, тобто такий повтор варто кваліфікувати як оцінний. Ужитий в ініціативній репліці адресанта, він є індикатором актуалізації певних ознак об'єкта оцінювання, експлікатором іллокутивної мети мовця та виразником комунікативних стратегій і тактик продукування оцінного значення. Використаний у комунікативному ході адресата повтор лексем є експлікатором постоцінного значення, тобто реакції співрозмовника на висловлену оцінку, що виражається прийняттям оцінки, коригуванням твердження співбесідника або незгодою з оцінкою. (п. 2.3., с. 121).

Дисертантка також ретельно проаналізувала роль лексичного повтору в утіленні латентного смислу у процесі інтерсуб'єктної взаємодії персонажів сучасної української малої прози, оскільки лексичний повтор є особливо вагомим у вираженні імпліцитної інформації; він допомагає розкрити особливості розгортання тієї чи тієї персонажної стратегічної лінії, систематизувати набір тактик, необхідних для її реалізації, а також виявити характер імпліцитного смислу в процесах персонажних інтеракцій. Отже, не викликає сумніву висновок Вікторії Михайлівни, що лексичний повтор, ужитий в адресантно-адресатному персонажному континуумі, є важливим засобом кодування та правильного розкриття імпліцитної інформації. Як експонент змісту, експліцитно матеріально маніфестована лінгвістична одиниця та неконгтуентний засіб вираження мовної економії, лексичний повтор є важливим у декодуванні саме латентної інформації, репрезентації глибинних смислів художнього тексту, закладених на комунікативній осі «персонаж – персонаж» та «автор – реципієнт». Лексичні повтори відіграють важливу роль у формуванні різних типів імпліцитного смислу, зокрема текстового, притекстового та підтекстового (п. 2.4, с. 136).

Належним чином опрацьовано лексичний матеріал як релевантний засіб експлікації прагматичного значення в сучасній українській малій прозі. Добре продуманий параграф про лексичний повтор як виразник інтенцій, оскільки здійснено поділ на авторські інтенції та інтенції персонажа, подано

огляд найновіших напрацювань у цій галузі (п. 3.1.2, с. 152). Однак, видається не зовсім вдалим уживання формулювання «розглянемо...» тощо замість «розгляньмо».

Цілком вичерпним вважаємо аналіз конструкцій лексичного повтору в тактико-стратегічному процесі міжперсональної комунікативної взаємодії в художньому тексті. Вікторія Михайлівна констатує, що для розв'язання задекларованих у дисертації завдань важливим є підхід до інтерпретації повтору лексем у діалогічному мовленні. Зважаючи на результат дослідження, авторка висновкує, що лексичний повтор, ужитий в адресантно-адресатному персонажному континуумі, є вузловою категорією для експлікування мовленнєвих стратегій і тактик, є скрипом мотиваційно-ретроспективних та темо-ремних зв'язків. Семантико-прагматичний діапазон лексичного повтору реалізує перспективний потенціал для текстової еволюції, а сума прагматичних векторів комунікативних ходів персонажів, ідентифікованих унаслідок аналізу повтору лексем як засобу їх вираження, виявляє як конфронтаційні, так і конформаційні комунікативні стратегії і релевантний набір тактик (асертивну, запиту інформації, квестивну, супозитивну тощо), необхідний для їх втілення. Авторка окреслює, що аналіз текстів малої прози довів: різні види повторів в інтерсуб'єктному мовленні можуть бути явними (легко встановлюються та інтерпретуються реципієнтом) та імпліцитними (для правильного їх розуміння та декодування необхідне знання конситуативних умов комунікації, уміння дешифрувати тональність голосу та комплекс естралінгвальних та паралінгвальних засобів, наявність фонових знань), про що вже йшлося в попередньому розділі; ситуативно зумовленими (змінюються в ході комунікації задля втілення інтенції мовця) та підготованими (апріорними, що запрограмовані інтерактантами до початку мовленнєвої взаємодії). Якщо мовець не здатний декодувати КС (комунікативну стратегію) і КТ (комунікативну тактику) співрозмовника, то можливий збій у спілкуванні, який може мати наслідком

часткове або повне припинення мовленнєвої взаємодії учасниками. Лексичний повтор застосовують інтерактанти у комунікативно невдалих МА.

Надзвичайно інформативним і цікавим вважаємо параграф 3.3. (с. 179-190), у якому йдеться про комунікативні невдачі та збої, оскільки досліджувана тема виходить на комплекс інших важливих тем із лексики. І тут доречно було б використати працю Г. Вежбицької (Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. Пер. с англ. А. Д. Шмелева. Под. ред. Т. В. Булыгиной. М. : «Языки рус. культуры», 1999. I-XII, 780 с. с. 134-178), яка містить теорію ключових слів із досліджуваної проблематики. Однак, незважаючи на це, аналіз здійснено ґрунтовно на багатому емпіричному матеріалі, що дало підстави констатувати, що лексичний повтор є засобом вираження й коригування комунікативних ситуацій з відсутнім або низьким рівнем перлокуції; наявні в межах одного висловлення, у різних висловленнях одного комунікативного ходу та у висловленнях різних учасників комунікативної взаємодії, повторні лексичні одиниці є типовими репрезентантами комунікативних дій перепитування, уточнення, затягування комунікативного ходу, атракції уваги, перефразування, які безпосередньо спрямовані на коригування неуспішної комунікації. (п. 3.3, с.189-190).

Заслуговує на увагу висвітлення конфліктогенного характеру лексичних повторів у конфронтаційній міжперсонажній комунікації в досліджуваних текстах (п. 3.4., с. 190-199), оскільки вербальну комунікацію не можна розглядати як зразок еталонного спілкування між партнерами. У ході аналізу фактичного матеріалу авторка обґрунтовано висновкує, що збої, які з'являються в продукуванні чи рецепції мовленнєвого продукту, значною мірою детермінують порушення мовленнєвої конгруенції та можуть спричинити конфлікти в інтерактивній міжперсонажній взаємодії. *Вербальний конфлікт* кваліфіковано як девіантну модель адресантно-адресатної комунікативної взаємодії, де мовні й позамовні дії учасників спілкування взаємно чи одинарно спрямовані на досягнення комунікативної

мети через конфронтацію з партнером. Аналіз окремих фрагментів мовленнєвої взаємодії персонажів із конфронтаційним спрямуванням (насамперед тексти Ю. Винничука, В. Даниленка, Л. Денисенко, Б. Жолдака, Г. Цимбалюка та ін.) увиразнюють думку про те, що лексичний повтор є важливим у втіленні різних стадій вербального конфлікту: латентної (передконфліктна ситуація), ескалації, кульмінації, завершення конфлікту та постконфліктного етапу.

Імпонує те, що Вікторія Михайлівна чітко окреслила *перспективу* подальших наукових пошуків – подальше розкриття смислотвірного й комунікативно-прагматичного потенціалу лексичного повтору авторка вбачає в дослідженні текстів різних стилів і жанрів, характеристиці ідіостилів письменників, інтернетного мовлення та різноаспектному аналізі публіцистичного, рекламного, усно-розмовного, зокрема й діалектного, дискурсів; дослідженні проблем прагматизації граматичних та лексичних одиниць і категорій.

Аналізована дисертаційна проблема спричинює багато дискусійних міркувань і думок, що доводять актуальність опрацювання всього комплексу питань, пов'язаних із прагматичними виявами лексичного повтору в сучасній малій прозі. Водночас такого зразка студіювання, виконане в розрізі функційно-комунікативної та функційно-когнітивної лінгвопарадигм, які інколи узагальнено називають комунікативно-когнітивною лінгвопарадигмою, засвідчує новітні погляди в кваліфікації тих чи тих мовних явищ, що вперше розглянуті через призму ситуативно-прагматичних та комунікативно-семантичних чинників. Детальне вивчення дисертації актуалізує коло питань, що, на думку опонента, необхідно було розв'язати. Такий підхід, до певної міри, виправданий, і водночас він розкриває дещо інше бачення досліджуваної проблеми, запропоноване Вікторією Михайлівною. Розгляд лексичних повторів в сучасній українській малій прозі здійснено аргументовано; запропонована їхня кваліфікація та типологія не викликають

істотних заперечень у силу аргументованості, належного оперування фактичним матеріалом.

Високо оцінюючи теоретичний рівень та основні результати дослідження, висловимо деякі зауваження й міркування.

1. У роботі ґрунтовно подано типологію лексичних повторів (с. 74). Проте, на наш погляд, у підрозділі 2.1. варто було б розкрити лексичний повтор як ключовий принцип функціонування окремих стилістичних фігур.

2. У підрозділі 3.2. Вікторія Михайлівна акцентує на тому, що комунікативні тактики доцільно диференціювати з погляду експліцитності / імпліцитності їхнього вираження, коопераційного чи конфронтаційного спрямування, а також підготованості та ситуативної зумовленості (с. 161). Погоджуємося з таким поділом, проте вважаємо, що потрібно більшою мірою охарактеризувати лексичний повтор в експлікації ситуативно зумовлених комунікативних тактик.

3. Варто було б окреслити лексичний повтор як ідіостильову рису окремих авторів.

4. В авторефераті й у додатках до роботи вказано на роль повторюваних лексичних одиниць у вираженні непрямих мовленнєвих актів. Це, без сумніву, виходить на площину прагматики. Проте в самій дисертації є лише поодинокі приклади, які стосуються експлікації такого типу мовленнєвих актів. Добре, якби в роботі був окремий підрозділ, який стосувався б окреслення ролі повтору в непрямих мовленнєвих актах.

Міркування, побажання та окремі зауваги, зроблені у відгуку про дисертаційну роботу, не стосуються її концептуальних положень, мають характер рекомендацій і не зменшують наукової ваги дослідження.

Рецензована дисертація – завершене, цілісне самостійне дослідження, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що відкривають перспективи для подальших теоретичних і практичних напрацювань у царині комунікативної граматики, прагмалінгвістики. Теоретичні узагальнення впливають із ґрунтового аналізу значного за обсягом фактичного

матеріалу й достатньо аргументовані. Матеріали дисертації варто використати для написання підручників та посібників, у створенні спецкурсів і спецсемініарів із комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, психолінгвістики.

Зміст автореферату адекватно відбиває основні положення відповідних структурних компонентів (вступу, розділів і висновків) дослідження. Основні ідеї дисертації вичерпно апробовані на різного рівня і статусу науково-теоретичних конференціях і наукових семінарах. Із заявленої проблеми авторка опублікувала достатню кількість статей, які відображають результати наукової праці. Прочитання цих публікацій переконує, що концептуальні положення дисертації знайшли належне висвітлення в них. Авторка повною мірою використовує напрацювання цих публікацій у структурі своєї роботи, що підтверджує і «Список використаних джерел», і покликання на ці праці в самому тексті дисертації.

Дисертація Фінів Вікторії Михайлівни *„Прагматика лексичного повтору в сучасній українській малій прозі”* на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.03. 2013 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 26.07.2016), а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Чернівецький національний університет ім. Василя Стефанива
10 03.08.19 1995 10 19

О. В. Максим'юк О. В. Максим'юк

Підпис _____
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича